

Εισαγωγικά

Το πρόγραμμα *Αττικές Ραφές* έχει σαν στόχο την σύσταση ενός ισχυρού δικτύου ενοποίησης στο επίπεδο του Νομού Αττικής των αρχαιολογικών χώρων (πρωτίστως) και των λοιπών χώρων θεάματος και πολιτισμού (δευτερευόντως) με στόχο την καλύτερη προβολή τους τόσο στο εγχώριο όσο και στο αλλοδαπό κοινό.

Το ουσιαστικό πρόβλημα στην παρούσα συγκυρία εντοπίζεται στην έλλειψη κατάλληλων υποδομών πρόσβασης και εξυπηρέτησης με αποτέλεσμα οι αρχαιολογικοί χώροι της Αττικής να παραμένουν σε μεγάλο βαθμό ασύνδετοι και σε πολλές περιπτώσεις μη -προσβάσιμοι. Με εξαίρεση συγκεκριμένα διακριτά μνημεία, η πλειονότητα του αρχαιολογικού μας πλούτου παραμένει άγνωστη στο ευρύ κοινό και τουριστικά ανεκμετάλλευτη. Η ένταξη του

συνόλου των αρχαιολογικών χώρων και χώρων πολιτισμού της Αττικής σε ένα ενιαίο δίκτυο είναι πρωταρχικής σημασίας. Η βασική συνιστώσα του εγχειρήματος είναι παιδαγωγική -ανάδειξης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και δευτερεύοντος εμπορική – τουριστικής αξιοποίησης.

Η πρόθεση ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αττικής είναι μια φυσική επέκταση του προγράμματος ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας (ΕΑΧΑ). Στον πυρήνα της η προτεινόμενη επέκταση αντανακλά μια ουσιαστική στροφή στην σπουδαιότητα που αποδίδεται στο Λεκανοπέδιο Αττικής σαν ένα Μητροπολιτικό Κέντρο. Η φυσική σύνδεση των χώρων, σε αντίθεση με την προγενέστερη ενέργεια ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, δεν μπορεί να γίνει εφικτή σε όλη την έκταση της Αττικής, παρά μόνο μεμονωμένα, μπορεί ωστόσο να γίνει εφικτή σε επίπεδο προγραμματικό, με την λογική θεματικών διασυνδέσεων-διαδρομών και στην οργανωτική λογική μιας πολύ-επίπεδης δομής (multi-layered structure).

Κατ' αναλογία μιας δια-στρωματικής αρχαιολογικής τομής θα έπρεπε να λειτουργήσει και μια δομή ανάδειξης του αρχαιολογικού πλούτου της Αττικής. Σε ένα πρώτο επίπεδο, τα διάφορα στρώματα της Ιστορίας αποτελούν το πρωτόλειο υλικό, βάση του οποίου μπορούν να συντεθούν αντίστοιχες θεματικές διαδρομές (αρχαϊκή, κλασσική, ρωμαϊκή, πρωτοχριστιανική βυζαντινή, σύγχρονη εποχή αλλά και

συνδυασμοί αυτών). Σε ένα δεύτερο επίπεδο, μπορούν να εξειδικευτούν (customized) διαδρομές και να δημιουργηθούν προγράμματα με άξονα συγκεκριμένες κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες (διαδρομές θρησκευτικού τουρισμού, οικότουρισμού, προγράμματα για παιδιά, κ.α) Η σύνθεση ενός τέτοιου προγραμματικού χάρτη με θεματικούς άξονες θα επιτρέψει στον κάτοικο του Λεκανοπεδίου και τους επισκέπτες, εγχώριους και αλλοδαπούς, μια συνδυαστική επίσκεψη των αρχαιολογικών χώρων της Αττικής, και ως εκ τούτου την βαθύτερη και ουσιαστικότερη κατανόηση χωρικών συσχετισμών των μνημείων και των ιστορικών περιόδων.

Η κατάρτιση ενός τέτοιου χάρτη προϋποθέτει μια σειρά έργων συντήρησης των μνημείων, αποκατάστασης υποδομών προβολής και εξυπηρέτησης και την δημιουργία νέων, και ευφάνταστων, υποδομών πρόσβασης. (διαδρομές περιπάτου, ποδηλατόδρομοι, οδικοί άξονες, ακτοπλοϊκά δρομολόγια). Οι ίδιοι οι άξονες σύνδεσης των αρχαιολογικών χώρων θα δημιουργήσουν το υπόβαθρο για την ανάπτυξη περαιτέρω εμπορικών, ψυχαγωγικών και τουριστικών προγραμμάτων, τόσο από δημόσιους όσο και από ιδιωτικούς φορείς.

Στα πλαίσια ενός τέτοιου δικτύου, σημαντικό ρόλο αποκτούν οι βασικοί κόμβοι εξυπηρέτησης του κοινού, στους οποίους προτείνεται η δημιουργία Πολιτιστικών Κέντρων Ενημέρωσης (Cultural Info Points), η λειτουργία των οποίων εξετάζεται παρακάτω. Το όνομα του προγράμματος προδηλώνει ήδη την επιθυμία του Υπουργείου να συστήσει

αυτό το ισχυρό δίκτυο – να συρράψει γεωγραφικά και θεματικά τους Χώρους Πολιτισμού του Νομού. Αποτελεί επίσης και τεκμήριο μιας αλλαγής πλεύσης στον τρόπο έκφρασης μιας αφήγησης. Το όνομα, ήδη, αποτελεί την προμετωπίδα των δράσεων που θα επακολουθήσουν.

Πρώτα Βήματα

Το ειδικό βάρος κάποιων μνημείων και έργων πολιτισμού είναι τέτοιο που, ακόμα και με ελλιπείς υποδομές, αυτά παραμένουν και θα παραμένουν στο επίκεντρο του διεθνούς τουριστικού ενδιαφέροντος. Μνημεία όπως η Ακρόπολη, η Αρχαία Αγορά, η Πνύκα και ο Κεραμεικός λόγω σπουδαιότητας, αλλά και λόγω θέσης, αποτελούν πρωταρχικούς τουριστικούς προορισμούς. Σε μία πόλη δε που η μέση επισκεψιμότητα κινείται στις δύο με τρεις μέρες, αποτελούν ίσως και τους μοναδικούς. Έτσι αντίστοιχοι αρχαιολογικοί χώροι όπως τα Μέγαρα, η Ελευσίνα, η

Βραυρώνα, ο Μαραθώνας, το Θορικό καταλήγουν να έχουν μειωμένη επισκεψιμότητα – έως και μηδενική. Εξάιρεση στα παραπάνω ίσως αποτελεί ο ναός του Ποσειδώνα στο Σούνιο.

Βασική αρχή του προγράμματος Αττικές Ραφές είναι να δημιουργηθεί το πλαίσιο ώστε τα μνημεία της Αθήνας να μην λειτουργούν ανταγωνιστικά αλλά συμπληρωματικά. Να δημιουργηθούν οι αφηγηματικές γέφυρες και σταδιακά οι κατάλληλες υποδομές, υλικές και άυλες, ώστε να δημιουργείται στον επισκέπτη η πρόκληση μιας πιο εκτεταμένης επίσκεψης.

Η διάκριση καταρχήν σε υλικές και άυλες υποδομές είναι σημαντική. Στις υλικές υποδομές θα συγκαταλέξουμε τις υποδομές πρόσβασης, πάσης φύσεως δρόμους και μέσα μεταφοράς, τις υποδομές εξυπηρέτησης των επισκεπτών, μουσεία και πωλητήρια και την σήμανση. Στις άυλες υποδομές θα συμπεριλάβουμε το υλικό ενημέρωσης, ψηφιακό ή μη, τις ψηφιακές πλατφόρμες, ιστότοπους κτλ. Τα πρώτα βήματα είναι της καταγραφής της υφιστάμενης κατάστασης και εν συνεχεία της περιγραφής και του προγραμματισμού μιας πρώτης φάσης του προγράμματος.

Υλικές Υποδομές

Όσον αφορά τις υλικές υποδομές, υπάρχουν σήμερα σαφέστατα μεγάλες ελλείψεις τόσο στο επίπεδο της πρόσβασης, όσο και στο επίπεδο της εξυπηρέτησης. Τα περισσότερα από τα υφιστάμενα περιφερειακά μουσεία χρίζουν άμεσης επισκευής, ενώ τα πωλητήρια, όπου υπάρχουν, είναι επίσης σε

κάκιστη κατάσταση. Η επισκευή και η εξυγίανση τους αποτελεί πρωταρχικό μέλημα του Υπουργείου, και ήδη έχουν κινητοποιηθεί μηχανισμοί για την εκκίνηση σχετικών εργασιών. Το πρόγραμμα Archipelagon Plus για παράδειγμα, αρωγός του οποίου είναι το Ίδρυμα Σ. Νιάρχος, έχει προγραμματίσει στην βασική του ατζέντα, σε στενή συνεργασία με τις Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ, έργα εξυγίανσης για τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία της Ελευσίνας και της Βραυρώνας.

Αντίστοιχες πρωτοβουλίες πρέπει να συστηθούν και για τα υπόλοιπα περιφερειακά μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της Αττικής. Φυσικά σε μελλοντική φάση κρίνεται σκόπιμη η επέκταση συγκεκριμένων χώρων ή/και η δημιουργία νέων. Πρέπει να επισημανθεί ότι ελλιπής είναι και η παρουσία και λειτουργία χώρων εστίασης - αναψυκτηρίων, η χρήση των οποίων θα μπορούσε να συμβάλει επίσης σημαντικά στην βιωσιμότητα της διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων.

Όσον αφορά την πρόσβαση στους αρχαιολογικούς χώρους, πρέπει ασφαλώς στον βαθμό του εφικτού αυτή να γίνεται με τρόπο απρόσκοπτο και να παρέχονται οι αντίστοιχοι χώροι ελεύθερης στάθμευσης.

Στα πλαίσια του προγράμματος Αττικές Ραφές αναγνωρίζεται η ανάγκη για παροχή, κατά περίπτωση, επιπλέον – εναλλακτικών προσβάσεων, όπως είναι οι ποδηλατόδρομοι, οι περιπατητικές διαδρομές και η κρουαζιέρα.

Ήδη οι υπηρεσίες του Υπουργείου έχουν κατά καιρούς εκπονήσει σχετικές μελέτες, οι οποίες αυτούσιες ή με μια σχετική επικαιροποίηση θα μπορούσαν να

αποτελέσουν πιλοτικές εφαρμογές του προγράμματος. Αναφέρουμε ενδεικτικά την μελέτη που ολοκλήρωσε τον Δεκέμβριο του 2014 η Εφορεία Ανατολικής Αττικής, με την επιστημονική επιμέλεια από πλευράς Εφορείας του κ. Καπετάνιου, όπου μελετάται διεξοδικά από μακροσκοπική σκοπιά, μέχρι λεπτομέρειας κατασκευής και σήμανσης, η κατασκευή ενός δικτύου μονοπατιών στο νοτιοανατολικό τμήμα της Λαυρεωτικής Χερσονήσου. (ΜΕΛΕΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΣΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΗΣ ΣΟΥΡΙΖΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ ΜΙΧΑΛΗ ΤΗΣ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ). Η επιτυχία της εν λόγω μελέτης είναι πως παρουσιάζει μια ολιστική προσέγγιση ανάδειξης και αξιοποίησης του αρχαιολογικού πλούτου, εντάσσοντας τις αρχαιότητες στο ευρύτερο περιβάλλον φυσικού κάλλους, αντλαμβανόμενη την ανάγκη μιας άρτιας αισθητικής στην σήμανση και την επίλυση των κατασκευαστικών λεπτομερειών των εκάστως παρεμβάσεων, ανταποκρινόμενη σε ένα πλήθος διακριτών χρηστών – τον περιπατητή, τον ειδικό-ερευνητή, τον τουρίστα με αυστηρό χρονοδιάγραμμα επίσκεψης, ειδικές κατηγορίες πολιτών, ΑΜΕΑ, νεότερες ηλικίες κτλ. Είναι εκτίμηση μας, πως με ελάχιστες συμπληρώσεις και παρατηρήσεις, θα μπορούσε η παραπάνω μελέτη να ενταχθεί σε ένα πρόγραμμα χρηματοδότησης και να αποτελέσει ένα υπόδειγμα για μελλοντικές αντίστοιχες παρεμβάσεις. Στην παρούσα φάση το Υπουργείο βρίσκεται στην διαδικασία αναζήτησης και άλλων αντίστοιχων μελετών που έχουν εκπονηθεί στο παρελθόν και να

προχωρήσει στην αξιολόγησή τους, ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν στους ευρύτερους σκοπούς του προγράμματος. Αλλά φυσικά και στην εκπόνηση νέων.

Μια αντίστοιχη περίπτωση με τις αρχαιολογικές διαδρομές, στην οποία αναφερόμαστε εδώ επιγραμματικά, είναι η πρόσφατη πρωτοβουλία της Περιφέρειας Αττικής, σε συνεργασία με ιδιώτες της κρουαζιέρας και τον Δήμο της Ελευσίνας, για την ένταξη του Αρχαιολογικού Χώρου της Ελευσίνας σε ένα πρόγραμμα επίσκεψης με κρουαζιέρα. Και τα δύο παραδείγματα εντάσσονται σε μια προσπάθεια εμπλουτισμού της τουριστικής εμπειρίας, την δημιουργία καινοτόμων προσεγγίσεων στην ανάδειξη και αξιοποίηση του πολιτιστικού μας παρελθόντος.

Περισσότερο όμως και από τα δύο προαναφερθέντα, ειδική μνεία χρίζει στην προώθηση από πλευράς του ΥΠΠΟ του προγράμματος ενάλιου καταδυτικού τουρισμού στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή της Λαυρεωτικής – Μακρονήσου και Μαραθώνα . Η περίπτωση αυτή ενσαρκώνει τα ουσιαστικότερα χαρακτηριστικά που πρέπει να υιοθετηθούν στην προσπάθεια μιας ισχυρής στρατηγικής ανάδειξης του αρχαιολογικού μας πλούτου. Συγκεκριμένα την:

- I. ανάδειξη κρυμμένων πτυχών της πολιτιστικής μας κληρονομιάς
- II. έμμεση προστασία του αρχαιολογικού πλούτου
- III. προσέλκυση ενός καινούργιου και πολύ συνειδητοποιημένου, και

υψηλού εισοδήματος συνήθως,
target group χρηστών

- IV. δημιουργία ενός καινοτόμου πολιτιστικού προϊόντος
- V. δημιουργία μιας μικρο-οικονομίας με πολλαπλά οφέλη για την τοπική κοινωνία όπως την καταπολέμηση της ανεργίας, ανάπτυξη μονάδων τουριστικής φιλοξενίας, κτλ.
- VI. την απαίτηση για μια καινοτομία στην οργάνωση, εκτέλεση και λειτουργία του κέντρου που θα είναι σύμφωνη με διεθνή πρότυπα και εναρμονισμένη με το φυσικό στοιχείο.

Στο ζήτημα των ποδηλατοδρόμων έχουν στο παρελθόν επίσης εκπονηθεί από το Πολυτεχνείο ενδιαφέρουσες μελέτες, όπως ενδεικτικά θα αναφέρουμε, η μελέτη για την Αττική Ποδηλατική Οδό, ένας δρόμος

συνολικού μήκους 62,5 χλμ και πλάτους 3 μέτρων, με εκκίνηση από τους Αγίους Αναργύρους έως το Λαύριο, εκεί όπου βρίσκεται σήμερα η εγκαταλειμμένη σιδηροδρομική γραμμή Αγ. Ανάργυροι – Λαύριο, και με δυνατότητα επέκτασης άλλων 8 χλμ. έως το Σούνιο. Η γραμμή θα αποτελεί τμήμα του ευρύτερου μητροπολιτικού δικτύου ποδηλάτου της Αττικής το οποίο έχει θεσμοθετηθεί από το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας – Αττικής 2021 και θα αρχίσει σταδιακά να κατασκευάζεται από την Περιφέρεια Αττικής τα επόμενα χρόνια.

Άυλες Υποδομές

Στο κομμάτι των άυλων υποδομών, όπου έχουμε εντάξει την σήμανση, το ενημερωτικό υλικό παντός τύπου και τις ψηφιακές πλατφόρμες, ιστότοπους υπάρχει επίσης εμφανέστατη έλλειψη αλλά και υστέρηση σε σχέση με χώρες του εξωτερικού. Το έντυπο υλικό είναι στην πλειονότητα των περιπτώσεων μη επαρκές, μη – επικαιροποιημένο ή και ανύπαρκτο, ενώ σε αντίστοιχο επίπεδο βρίσκονται και οι ψηφιακές εφαρμογές (apps) και οι κάθε λογής ιστότοποι.

Το Υπουργείο Πολιτισμού έχει προχωρήσει τα τελευταία χρόνια σε μια ουσιαστική καταγραφή των σημαντικότερων χώρων πολιτισμού της Αττικής. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης συμπεριλαμβάνονται στην πολύ εμπειριστατωμένη έκδοση του 2014, Navigating the Routes of Art and Culture. Σε συνέχεια αυτής της έκδοσης, η Περιφέρεια Αττικής ετοιμάζει την ψηφιοποίηση του

σχετικού υλικού, την δημιουργία ενός ψηφιακού διαδραστικού χάρτη και την διάθεση του σε 6 διαφορετικές γλώσσες.

Οι πλατφόρμες διαδικτυακής προβολής και οι σχετικές ψηφιακές εφαρμογές που θα δημιουργηθούν στο εξής πρέπει να έχουν επικαιροποιημένη έκφραση, δυναμικό περιεχόμενο και εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία. Σε σχέση ειδικότερα με παλαιότερες αντίστοιχες εφαρμογές, όπου το περιεχόμενο είναι ιδιαιτέρως βαρύ, υπάρχει απουσία ικανοποιητικού οπτικοακουστικού υλικού και η έκφραση της πλατφόρμας είναι στατική. Κατά αναλογία και το έντυπο ενημερωτικό υλικό πρέπει να έχει υψηλή γραφιστική αισθητική, σοβαρή κειμενογραφική επιμέλεια, πλούσιο και προφανώς επικαιροποιημένο οπτικό υλικό και να διατίθεται σε τουλάχιστον τέσσερις γλώσσες.

Συμπερασματικά, από την καταγραφή της παρούσας κατάστασης, φαίνεται πως οι προθέσεις της Πολιτείας είναι προς την σωστή κατεύθυνση και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση του ενάλιου καταδυτικού πάρκου, έχουν ληφθεί ουσιαστικές πρωτοβουλίες. Παραμένει όμως το ζήτημα της αποσπασματικότητας των παρεμβάσεων, ελλείψει ενός γενικού προγραμματικού πλαισίου και μιας μακροσκοπικής μελέτης βιωσιμότητας. Το κενό αυτό επιθυμεί να καλύψει το πρόγραμμα *Αττικές Ραφές*, τα βασικά στάδια του οποίου αναλύουμε στην συνέχεια.

Αττικές Ραφές

Σε τι λοιπόν συνίσταται το πρόγραμμα, και ποιά η σκοπιμότητα του; Ποιά είναι τα βασικά του συστατικά; Τι θα περιλάμβανε μια πρώτη φάση;

Όπως έχει προαναφερθεί το πρόγραμμα *Αττικές Ραφές*, καθώς υπονοεί και το όνομα του, αποτελεί μια προσπάθεια συνένωσης – συρραφής. Η έννοια της συρραφής από μόνη της αφήνει να εννοηθεί πως τα διακριτά μέλη ήταν κάποτε ένα σύνολο που τώρα έχει διαρραγεί. Ποιός για παράδειγμα αντιλαμβάνεται στην σύγχρονη πόλη τα ίχνη και την ιερότητα της πομπής των Παναθηναίων; Ποιός μπορεί να διακρίνει στην σύγχρονη Λαυρεωτική τα ίχνη της αρχαίας μεταλλευτικής δραστηριότητας; Πόσο εύκολη εποπτεία έχουμε των διάσπαρτων θραυσμάτων της βυζαντινής μας παράδοσης; Αυτά και άλλα ερωτήματα φυσικά δεν απευθύνονται στον ειδικό, αλλά στον μέσο κάτοικο και τον μέσο επισκέπτη της πόλης. Μπορούμε να ξαναενώσουμε αυτά τα θραύσματα της Ιστορίας σε μια σύγχρονη αφήγηση, με σύγχρονα μέσα, με τρόπο που να γίνονται εύληπτα από τον μη-ειδικό, με τρόπο που να συναρπάζει; Αυτή σε γενικά πλαίσια θα πρέπει να είναι η στόχευση του προγράμματος. Τα στάδια θα μπορούσαν να είναι τα εξής:

- I. Καταρχήν η ωρίμανση του έργου από την πλευρά του Υπουργείου. Απαιτείται η συνέχιση μιας διαδικασίας διαβούλευσης μιας ομάδας εργασίας που θα μπορέσει

- να διαμορφώσει τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της πρότασης.
- II. Τα χαρακτηριστικά αυτά πρέπει να είναι οι επιμέρους αφηγήσεις που επιθυμούμε να αναπτύξουμε, ξεκινώντας από την πλούσια μυθολογία μας, διαπερνώντας όλες τις ιστορικές περιόδους για να φτάσουμε στην σύγχρονη πόλη. Για τον σκοπό αυτό μπορούν να κληθούν ειδικοί συνεργάτες εντός και εκτός του Υπουργείου από αντίστοιχα γνωστικά πεδία
- III. Ήδη με τον γενικό Τίτλο έχουμε προσπαθήσει να φτιάξουμε την ομπρέλα κάτω από την οποία θα ενταχθούν οι όποιες αφηγήσεις. Για την υποστήριξη αυτής της γενικής ιδέας – concept πρέπει να δημιουργηθεί ένα αντίστοιχο και κατάλληλο οπτικοακουστικό υλικό που θα αποδίδει το γενικό της όραμα, χωρίς καταρχήν να υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες. Είμαστε ήδη σε συνεργασία με εικαστικές ομάδες για την παραγωγή αυτού του υλικού.
- IV. Η ωρίμανση των ιδεών για την χάραξη των αφηγηματικών διαδρομών θα καταγραφεί – εντυπωθεί στον χάρτη της Αττικής και θα αρχίσει να παράγει χωρικούς συσχετισμούς. Η κωδικοποίηση των διαδρομών με συγκεκριμένα χρώματα μπορεί να αποτελέσει μια αφετηρία.
- V. Εν συνεχεία κάθε διαδρομή μπορεί να εξεταστεί μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες, στην βάση νέων μελετών ή και την χρήση υφιστάμενων (όπως η μελέτη για την Λαυρεωτική, στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως)
- VI. Οι μελέτες μπορεί να περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα παρεμβάσεων – σε επίπεδο τόσο υλικών όσο και άυλων, υποδομών. Μπορεί επίσης να εμπεριέχουν την θέσπιση καινοτόμων υπηρεσιών, όπως συγκεκριμένες ξεναγήσεις, εκτός συνηθισμένου ωραρίου στην λογική κάποιων special events, την μελέτη αρχιτεκτονικού φωτισμού των χώρων, κτλ.
- VII. Η δημιουργία επικαιροποιημένου προωθητικού έντυπου υλικού συμβατού με το γενικό αφηγηματικό πλαίσιο είναι απαραίτητη. Το ίδιο και η ύπαρξη κατάλληλων ιστότοπων, εξειδικευμένων ίσως ακόμα και ανά αρχαιολογικό χώρο. Ψηφιακές εφαρμογές πλοήγησης θα πρέπει σταδιακά επίσης να ενσωματωθούν στην εμπειρία του επισκέπτη.
- VIII. Η συντήρηση και επισκευή των μουσειακών χώρων, και η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών φύλαξης και εξυπηρέτησης των επισκεπτών είναι απαραίτητη στην επιτυχία του προγράμματος. Ακόμα και σε επίπεδο σταδιακών παρεμβάσεων.
- IX. Η συνεργασία με την Περιφέρεια Αττικής και τα Υπουργεία Μεταφορών, Τουρισμού και τους Δήμους πρέπει να είναι συνεχής και

σε όλα τα επίπεδα. Μπορούν για παράδειγμα να θεσπιστούν ειδικά εισιτήρια, στην λογική του Πολιτιστικού Εισιτηρίου που υπάρχει σε άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις

- X. Η αδυναμία κάλυψης πολλών αναγκών θα έπρεπε να γίνει σε συνεργασία και συνέργεια με τον Ιδιωτικό Τομέα. Επί παραδείγματι, μπορεί μια υπηρεσία minivan από το Διεθνή Αερολιμένα των Αθηνών προς τον Αρχαιολογικό χώρο της Βραυρώνας να καλυφθεί από έναν ιδιώτη πάροχο. Το Υπουργείο θα μπορούσε σε αυτή την περίπτωση να εξασφαλίσει μια επιμήκυνση του ωραρίου επίσκεψης.
- XI. Στα ίδια πλαίσια διάδρασης Δημοσίου και Ιδιωτικού Φορέα θα μπορούσε να γίνει μια πρότυπη συνεργασία των Ιδιωτών Ξεναγών με το Υπουργείο Πολιτισμού και κάποιες προσπάθειες επιμόρφωσης του υφιστάμενου προσωπικού.

Το προσδοκώμενο ζητούμενο του προγράμματος είναι επιμορφωτικό όσο και ζητούμενο τουριστικής αξιοποίησης. Είναι η δημιουργία εντέλει σύνθετων τουριστικών, θεματικών προϊόντων, με όρους γεωγραφίας ή με όρους διαχρονίας. Η έννοια του σχεδιασμού εμπειριών – experience design - είναι μια κατεύθυνση που τείνει να αντικαταστήσει τα στατικά μοντέλα διαχείρισης και προβολής του παρελθόντος.

Αυτό έξαλλου τονίστηκε και στην πρόσφατη παρουσίαση του προγράμματος για τον

Τουρισμό της Περιφέρειας Αττικής για την πενταετία 2015-2020.

Το πρόγραμμα μπορεί να υλοποιείται μέσα από επιμέρους παρεμβάσεις – έργα υποδομής. Παρακάτω εξετάζονται κάποια από αυτά.

Αττική Πολιτιστική Οδός

Ο κομβικός ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένας ισχυρός άξονας σαν αυτόν της Αττικής Οδού σε οποιοδήποτε σενάριο ενοποίησης χώρων πολιτισμού στην Αττική είναι προφανής. Τόσο σαν οδικός άξονας, όσο και σαν άξονας μέσου σταθερής τροχιάς, του Προαστιακού Σιδηροδρόμου των Αθηνών, η χάραξη της Αττικής Οδού είναι τέτοια που συνιστά την ραχοκοκκαλιά της Αττικής όσον αφορά τις μετακινήσεις. Με δεδομένη επίσης την εφαλτομενική σχέση της με την ουσιαστικότερη πύλη εισόδου στην Αττική, τον Διεθνή Αερολιμένα του Ελ.Βενιζέλος, συνιστά και την ουσιαστικότερη δίοδο υποδοχής των τουριστικών ροών.

Πέραν της αυτονόητης λειτουργίας της σαν συνδετήριος άξονας κυκλοφορίας, θα ήταν στοίχημα η Αττική Οδός να αποτελέσει και άξονα διασύνδεσης ροών πληροφορίας και ενημέρωσης. Η ονομασία Αττική Πολιτιστική Οδός αναφέρεται ακριβώς σε έναν τέτοιο εμπλουτισμό της λειτουργίας της Αττικής Οδού. Η πρόταση μπορεί να έχει ποικίλες προεκτάσεις μερικές από τις οποίες εξετάζονται παρακάτω :

- Διανομή κατάλληλου έντυπου υλικού στις εισόδους της Αττικής Οδού –στα διόδια – ενημέρωσης του κοινού για

την προσβασιμότητα σε συγκεκριμένους αρχαιολογικούς χώρους, μέσω ακριβώς της Αττικής Οδού. Το υλικό θα διανέμεται δωρεάν στους οδηγούς και σκοπό έχει να κινήσει το ενδιαφέρον του γενικού κοινού. Αντίστοιχο υλικό μπορεί να διανέμεται και στους σταθμούς του προαστιακού σιδηροδρόμου.

- Μετά απο συμφωνία με το Υπουργείο Μεταφορών και την Αττική Οδό μπορούν να θεσπιστούν οικονομικές προσφορές, χρήσης παραδείγματος χάρη του αντίτιμου των διοδίων για μία έκπτωση στο αντίτιμο εισόδου σε αρχαιολογικό χώρο, που θα δώσει ενδεχομένως περαιτέρω κίνητρα σε επισκέπτες.
- Ο ίδιος ο Άξονας της Αττικής Οδού μπορεί να αποτελέσει άξονα πολιτισμού, στην λογική της site-specific γλυπτικής επέμβασης των Γκόλαντα και Κουζούπη. Θα μπορούσε η Αττική Οδός και το Υπουργείο Πολιτισμού να επιδιώξουν στο μέλλον αντίστοιχης φύσης έργα κατα μήκος του οδικού άξονα.

Η μετατροπή της Αττικής Οδού σε Αττική Πολιτιστική Οδό είναι φυσικά ένα παιχνίδι κειμενογραφικό, θα μπορούσε ωστόσο συμβολικά να γεννήσει ένα πλήθος πρωτοβουλιών με άξονα τον Πολιτισμό και τις Τεχνες. Αυτομάτως στην συνείδηση των πολιτών η Αττική Οδός, εμπλουτισμένη με το πολιτιστικό πρόσημο, προσφέρει μια πολυδιάστατη ανάγνωση, που θα μπορούσαν

οι Δήμοι απο τους οποίους αυτή διέρχεται να εκμεταλλευτούν με πολύ θετικό και δημιουργικό τρόπο.

Μια παράμετρος που λαμβανεται σοβαρά υποψιν είναι η φυσική έκταση της Αττικής Οδού, το γεγονός πως αυτή, στην ολοκληρωμένη της μορφή θα εξυπηρετεί πολλά απο τα σημαντικότερα περιαστικά μνημεία της Αττικής – απο το Λαυριο μέχρι την Ελευσίνα και τα Μεγαρα.

Cultural Info Points

Στην λογική μιας στρατηγικής που μετατοπίζει το κέντρο βάρους από την πόλη των Αθηνών στην Περιφέρεια της Αττικής, αναγνωρίζουμε την ανάγκη σύστασης νέων υποδομών που θα μπορούσαν να αναλάβουν έναν σημαντικό υποστηρικτικό ρόλο. Στην βάση αυτή εισηγούμαστε την πρόταση για την δημιουργία ενός δικτύου Πολιτιστικών Κέντρων Πληροφόρησης και Ενημέρωσης – Cultural Info Points (CIPs).

Στο υπό διαμόρφωση δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών θα κληθούν να παίξουν κεντροβαρικό ρόλο περιοχές όπως το Κέντρο της Αθήνας, η Ελευσίνα, οι Αχαρνές, το Λαύριο, ο Μαραθώνας, το Λιμάνι του Πειραιά, ο Διεθνής Αερολιμένας των Αθηνών - σαν σημαντικότεροι πόλοι ενδιαφέροντος και σαν κύριες πύλες εισόδου. Στην λογική των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών αλλά και των Tourist Information Center, προτείνεται σε επιλεγμένα σημεία των προαναφερθέντων περιοχών να συσταθούν Cultural Info Points, τόσο σαν σημεία ενημέρωσης, όσο και σαν σημεία αφετηρίας διαδρομών. Σε κάθε τέτοιο κέντρο μπορεί να υπάρχει μικρός χώρος με

εκθεσιακό (εκμαγεία) και ενημερωτικό υλικό, πωλητήριο, αναψυκτήριο, αφετηρία minibus, αφετηρία πεζοδρόμων περιήγησης. Τονίζεται η χρησιμότητα των εν λόγω κέντρων τόσο σε επίπεδο τοπικής όσο και υποεριοπικής λειτουργίας.

Σαν CIP μπορούν να λειτουργήσουν υφιστάμενα κέντρα εξυπηρέτησης τουριστών, αλλά και νέα. Προϋπόθεση όπως γίνεται αντιληπτό είναι οι χώροι που θα επιλεχθούν να είναι σε γεινίαση με κάποιο μέσο σταθερής τροχιάς, μετρό, προαστιακό, τραμ κτλ.. Πρόσφατη επίσκεψη μας στον Δήμο Φυλής, για παράδειγμα, ανέδειξε έναν τέτοιο χώρο, ικανό να φιλοξενήσει ένα πλήθος δράσεων, σε άμεση πρόσβαση από τον Προαστιακό Σιδηρόδρομο.

Είναι επίσης προφανές πως η Αττική Πολιτιστική Οδός και τα Cultural Information Points είναι δυο ιδέες σε απόλυτη αλληλεξάρτηση.